

Conflictes socials de component ambiental: estratègies de prevenció en el marc de la governança¹

Dra. Marta Poblet

Estudis de Dret i Ciència Política. Universitat Oberta de Catalunya
mpoblet@uoc.edu

La prevenció i la gestió dels conflictes de component ambiental és, des de l'inici dels anys noranta, un àmbit de recerca amb personalitat pròpia. Sens dubte, els estudis sobre la pau, el conflicte i la cooperació internacional que es reprenen amb renovades energies a les acaballes de la Segona Guerra Mundial en forneixen les bases intel·lectuals. L'alè institucional decisiu per a la configuració del domini, però, el proporciona un reguitzell d'instruments internacionals forjats en els darrers trenta anys —normalment sota els auspicis de Nacions Unides—, d'entre els quals destaquen la Declaració de Rio de Janeiro sobre Medi Ambient i Desenvolupament, de 1992, l'emblemàtica Agenda 21² i, darrerament, la Declaració de Johannesburg sobre Desenvolupament Sostenible, de 2002.

La prevenció i la gestió dels conflictes de component ambiental és, des de l'inici dels anys noranta, un àmbit de recerca amb personalitat pròpia. Sens dubte, els estudis sobre la pau, el conflicte i la cooperació internacional que es reprenen amb renovades energies a les acaballes de la Segona Guerra Mundial en forneixen les bases intel·lectuals. L'alè institucional decisiu per a la configuració del domini, però, el proporciona un reguitzell d'instruments internacionals forjats en els darrers trenta anys —normalment sota els auspicis de Nacions Unides—, d'entre els quals destaquen la Declaració de Rio de Janeiro sobre Medi Ambient i Desenvolupament, de 1992, l'emblemàtica Agenda 21 i, darrerament, la Declaració de Johannesburg sobre Desenvolupament Sostenible, de 2002.

El que voldria exposar en aquest article són una sèrie de consideracions al voltant de tres qüestions centrals: *i*) què s'entén per conflictes socials de component ambiental?; *ii*) és possible la prevenció i la gestió d'aquests conflictes?; *iii*) de quines eines disposem? Utilitzaré, a més a més, els anomenats *conflictes de l'aigua* com a fil argumental, ja que em sembla que constitueixen un bon exemple del que anomenem *conflictes socials de component ambiental*. Per què? Doncs, entre altres motius, com veurem tot seguit, perquè els conflictes de l'aigua, s'expressin de forma explícita o latent, requereixen, en qualsevol cas, eines de prevenció i gestió multidimensional, és a dir, estratègies de governança que puguin combinar els recursos normatius, institucionals i polítics necessaris en la resolució dels conflictes. Si la governança es redueix a la dimensió normativa —legislació, decrets, protocols, estàn-

dards, etc.— es corre el risc que les estructures econòmiques, institucionals i polítiques associades al conflicte romanguin més o menys fidels a si mateixes. Inversament, però, si els mecanismes de governança no es tradueixen en principis legals i institucions que puguin constrènyer els comportaments i exigir responsabilitats específiques, aleshores, com afirma Tarlock respecte del desenvolupament sostenible, la governabilitat esdevé una «aspiració irrealitzable» (Tarlock, 2001: 40). Miraré de parlar, doncs, de conflictes i governabilitat, o, millor dit, de governabilitat dels conflictes.

Què és un conflicte social de component ambiental?

Una de les qüestions que els investigadors han posat damunt la taula de bon començament és la delimitació del que s'ha d'entendre no ja per *conflicte social de component ambiental*, sinó per *conflicte ambiental*. En aquest sentit, una les definicions més obertes és la que es proposa en un dels darrers informes publicats per l'Organització Mundial de l'Alimentació (FAO, 2001: 1):

«Els conflictes relacionats amb els recursos naturals provenen de desacords i diferències sobre l'accés, el control i la utilització dels recursos naturals. Sovint, aquests conflictes sorgeixen perquè les poblacions utilitzen els recursos —bosc, aigua, pastures i terres— amb finalitats distintes, o bé els volen gestionar de maneres diverses. Les diferències neixen igualment quan hi ha incompatibilitat d'interessos i necessitats entre els uns i els altres, o bé negligència de les prioritats de determinats grups

d'usuaris en les polítiques, programes i projectes.»

L'amplada d'aquesta definició permet encabir-hi tota mena de conflictes,³ tot i que en els darrers anys l'èmfasi s'hagi posat en les disputes sobre recursos naturals renovables. En aquest sentit, la distinció entre recursos renovables (aire, aigua, sòl, boscos, etc.) i no renovables (combustibles fòssils —petroli, carbó, gas natural— minerals, etc.) és important, perquè determina l'abast i l'orientació dels estudis. Així, les anàlisis es concentren en les disputes sobre recursos renovables, ja que constitueixen el patró prevalent de conflicte des del final de la guerra freda (Ohlsson, 2000). En aquest esquema, a més, les parts implicades són grups o entitats infraestatals, més que no pas els Estats, tradicionalment involucrats en conflictes pels combustibles fòssils o per minerals estratègics.

Altres autors, però, consideren que el que fa la diferència no és tant la presència d'un determinat tipus de recursos naturals en disputa —altrament, gairebé totes les guerres, incloses les dues mundials, podrien catalogar-se com a conflictes sobre recursos naturals—, sinó l'existència d'un canvi o d'un impacte capaç de provocar un desequilibri negatiu per als éssers vius en un ecosistema determinat. Aquest criteri és el que Dokken i Græger utilitzen en la seva definició de conflicte ambiental com aquell que «implica pressió o degradació ambiental, ja sigui com a causa, conseqüència o variable incidental —potser en combinació amb altres elements socials, ètnics o polítics.» (Dokken i Græger, 1995: 38). D'aquesta manera, i invertint una mica els termes, podem delimitar el nostre àmbit dient:

Els conflictes socials incorporen un component ambiental en la mesura que impliquen, en algun moment del procés, l'alteració o la degradació d'un determinat ecosistema per causa d'una intervenció humana.

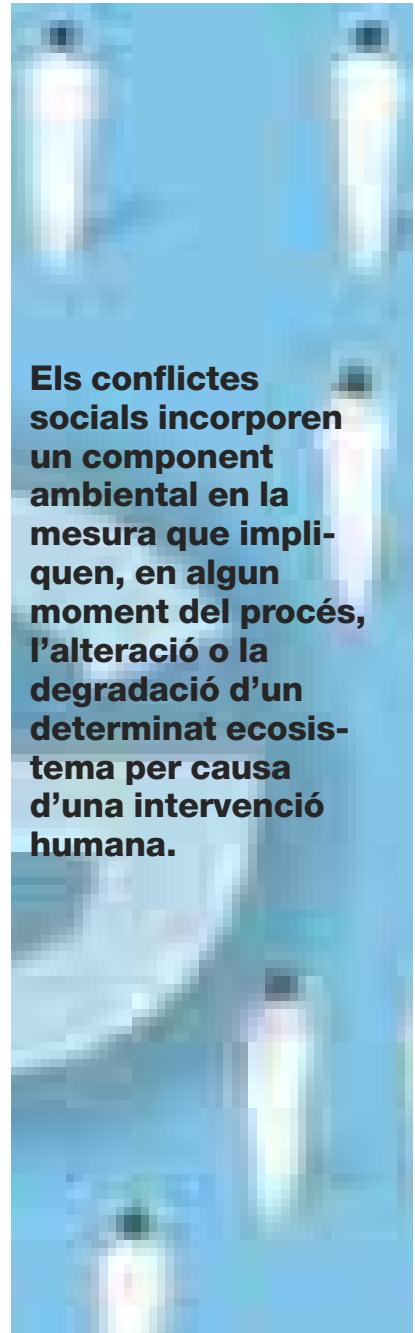
Pel que fa als conflictes de l'aigua, n'hi ha de més «tradicionals» i de més «contemporanis», per dir-ho així. Els conflictes de l'aigua més «tradicionals» els constitueixen les disputes sobre les conques de rius

que travessen fronteres nacionals. Les parts, aleshores, acostumen a arreglar-se en funció de la seva posició geogràfica —conca superior o conca inferior del riu—, especialment quan «els costos i beneficis de l'aigua que es deriven de l'energia hidroelèctrica o de la irrigació es distribueixen asimètricament» (Mason i Spillman, 2002). Darrerament, però, emergeix amb força un altre tipus de conflicte que adquireix un caire marcadament qualitatiu: la contaminació dels aqüífers i la degradació de la qualitat de l'aigua. Sens dubte, es tracta d'un problema molt seriós que afecta àrees cada vegada més extenses del planeta.

No és estrany, doncs, que les previsions del tipus «les guerres del segle XXI seran les guerres de l'aigua» hagin esdevingut força populars arreu. Alguns experts també s'han referit a «les guerres de l'aigua» (Ward, 2002) o a «la nova geografia del conflicte» (Klare, 2001) com a indicadors d'aquest agreujament progressiu dels conflictes sobre els recursos naturals. Certament, el problema de l'aigua i dels recursos esdevé una preocupació de caire global: segons les dades que recullen els organismes internacionals any rere any, mentre que la demanda no ha deixat de créixer (augment de la població mundial, desenvolupament econòmic, etc.), l'oferta no ha fet sinó disminuir (desertització, contaminació dels aqüífers, etc.). Aquests processos generen el que, amb més o menys fortuna, ja es qualifiquen de refugiats ambientals: l'any 1999 se'n van registrar 25 milions arreu del món, xifra que, per primera vegada, ultrapassava la de refugiats de guerra.⁴ Un panorama ben fosc, sens dubte.

És possible la prevenció?

D'entrada, cal preguntar-nos què hem d'entendre per prevenció de conflictes. Un dels informes més prestigiosos dels darrers anys, elaborat per la Carnegie Commission on Preventing Deadly Conflict (1997), distingeix entre dues formes de prevenció, segons el seu caràcter operacional o estructural. La prevenció operacional, així, es refereix al

Els conflictes socials incorporen un component ambiental en la mesura que impliquen, en algun moment del procés, l'alteració o la degradació d'un determinat ecosistema per causa d'una intervenció humana.

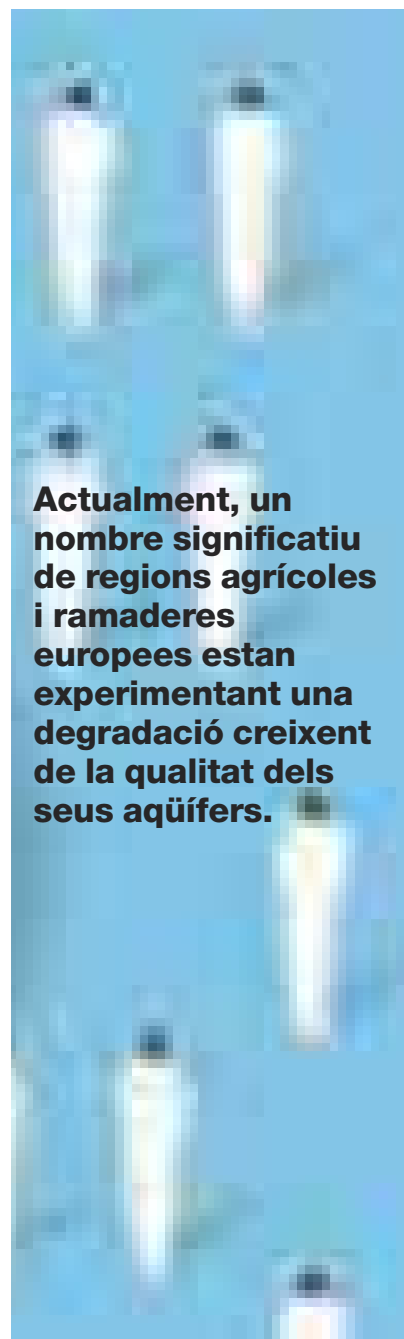
conjunt de mesures aplicables davant de l'esclat imminent d'una crisi. Les mesures operacionals s'adopten quan es vol evitar que una crisi o un conflicte acabi esclatant i poden consistir, per exemple, en sistemes d'alerta, de diplomàcia preventiva, de sancions i/o incentius econòmics, d'ús de la força, etc. La prevenció operaciona, a més, requereix dues capacitats essencials: el lideratge i la gestió de recursos. D'una banda, doncs, la capacitat de lideratge, que permet que una determinada organització, govern o agència esdevinguin el punt focal des d'on es coordinen les actuacions; de l'altra, la capacitat de mobilitzar tots els recursos disponibles per fer front a aquella crisi imminent i evitar-ne les conseqüències més greus.

La prevenció estructural, en canvi, implica l'adopció d'estratègies a més llarg termini, amb l'objectiu d'encarar les causes dels conflictes potencials i, alhora, d'assegurar que les necessitats econòmiques i socials dels grups i les comunitats afectades quedin garantides. Aquestes estratègies, tot i que normalment es tradueixen en el desenvolupament i l'aplicació de mesures legislatives o en l'establiment de mecanismes cooperatius d'arranjament i resolució de conflictes, requereixen, en darrera instància, «una inversió en desenvolupament sostenible».⁵ Com resulta senzill d'endevinar, és en l'àmbit de la prevenció estructural dels conflictes on es detecta una manca més evident de mecanismes institucionals.

Mirem-ho ara des del punt de vista dels conflictes de l'aigua. Les dades recollides a l'*Atlas d'acords internacionals de l'aigua* (Giordano i Wolf, 2002) mostren amb claredat que, malgrat tot, «les relacions de cooperació dominen la història de les relacions internacionals de l'aigua» (Giordano i Wolf, 2002: 3). Si prenem el període que va des de 1948 fins a l'actualitat, per exemple, veurem que es registren 37 conflictes greus —això és, incidents que impliquen l'ús de la força—, la majoria dels quals (30) protagonitzats per Israel i algun dels seus veïns. Durant aquest mateix període, no obstant, també es negocien i se signen 253 acords de cooperació (ídem). No és

agosarat, per tant, dir que l'aigua pot tenir un paper integrador, i no tan dissolvent, en les relacions internacionals. O, millor dit, no l'aigua *per se*, sinó les institucions de l'aigua. La creació i el manteniment d'institucions locals, nacionals o internacionals de l'aigua, d'aquesta manera, té un paper decisiu a l'hora de prevenir o mitigar un conflicte. Altra vegada, les dades mostren que la probabilitat d'esclat d'un conflicte en una conca determinada augmenta si no hi ha institucions amb capacitat d'adaptació a les condicions polítiques o hidrològiques en transformació (ídem: 4). I, en canvi, allà on hi ha vigents acords o altres mecanismes de gestió local, nacional o internacional dels recursos, les relacions entre les comunitats i els estats tendeixen a ser més cooperatives, encara que la conca hagi experimentat un alt nivell de desenvolupament d'infraestructures (Wolf, Yoffe i Giordano, 2003).

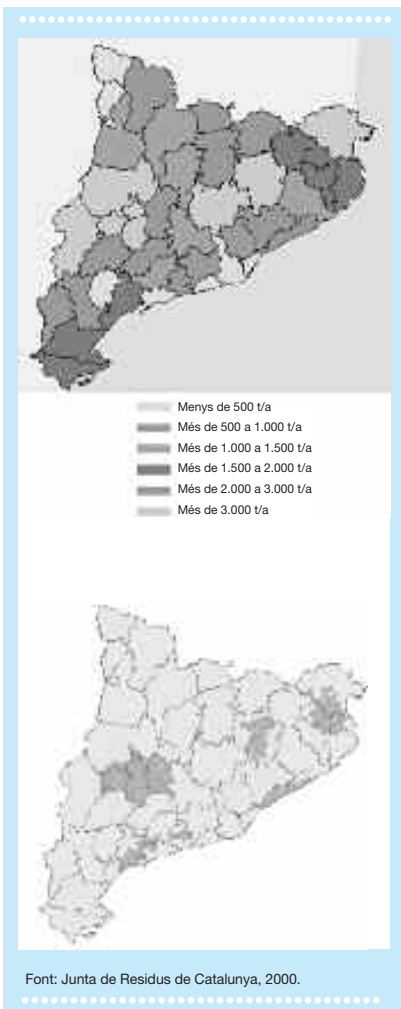
Baixem un grau més i considerem ara el problema de la contaminació dels aqüífers i la degradació de la qualitat de l'aigua. Actualment, un nombre significatiu de regions agrícoles i ramaderes europees estan experimentant una degradació creixent de la qualitat dels seus aqüífers. En aquest sentit, diversos estats membres —Àustria, Alemanya, Holanda, França, Itàlia o el nostre país, entre d'altres— han mostrat la seva preocupació pels riscos ambientals associats a la seva ramaderia intensiva, i en concret per la producció intensiva en el sector porcí. Segons la Comissió Europea, en moltes àrees dels països indicats «la densitat d'unitats ramaderes excedeix el nivell generalment acceptat com a ecològicament sostenible (1,4 unitats ramaderes per hectàrea)».⁶ La no-sostenibilitat pot derivar-se de l'emmagatzematge incorrecte de les dejeccions ramaderes, del reciclatge insuficient o bé d'una excessiva filtració d'amoniac, nitrogen o fòsfor a les aigües. És per això que la Directiva Europea 91/676/CEE, de 12 de desembre de 1991, requereix als estats membres, entre altres obligacions, la designació de zones vulnerables per contaminació de nitrats per tal d'aplicar-hi programes d'actuació. A Catalunya, els mapes

Actualment, un nombre significatiu de regions agrícoles i ramaderes europees estan experimentant una degradació creixent de la qualitat dels seus aqüífers.

de producció de nitrats i d'àrees més vulnerables mostren aquestes distribucions:

● **Mapes 1 i 2. Producció de nitrats a Catalunya i zones més vulnerables**

En bona mesura, les àrees amb una producció més elevada de nitrats i, en conseqüència, més vulnerables a la degradació dels aqüífers, es corresponen amb àrees de ramaderia intensiva porcina (tot i que també hi ha altres zones vulnerables per ús inten-

siu d'adobs químics, per esmentar el cas de la comarca del Maresme). Segons les dades publicades enguany pel Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca (DARP), hi ha 14 comarques i 203 municipis afectats per un nivell de nitrats superior al límit europeu (el màxim permès per la Directiva europea és 50 mg per litre). A la comarca d'Osona, per exemple, el DARP ha identificat 27 municipis com a zones vulnerables.⁷

El conflicte de l'aigua i, en aquest cas específic, el problema dels purins a Osona, pot expressar-se de maneres diverses. I, de fet, així ha estat. D'una banda, el conflicte s'ha plantejat explícitament en forma de contencions davant de la Comissió Europea i, en darrera instància, de cas judicial davant del Tribunal de Justícia de les Comunitats Europees. El procés, d'aquesta manera, s'inicia amb una denúncia per part dels grups ecologistes —en concret, pel Grup de Defensa del Ter— posant de manifest l'estat de degradació ecològica de l'aqüífer del Baix Ter (segons les anàlisis efectuades, 48 punts de la mostra realitzada registren concentracions de nitrats superiors als 100 mg per litre). Aquesta denúncia inicial, doncs, desencadena el procediment de sanció per part de la Comissió Europea.⁸ Després d'estudiar el cas i fer una primera advertència, la Comissió emet una segona «opinió raonada» o «advertència final per escrit» (la segona fase del procediment establert per l'article 226 del Tractat de la Unió abans de remetre la qüestió al Tribunal). Si el cas arriba finalment al Tribunal de Justícia de les Comunitats Europees, se'n poden desprendre sancions econòmiques per a les administracions responsables de vetllar per la correcta aplicació de la legislació europea en matèria de contaminació per nitrats. En qualsevol cas, no obstant això, la decisió final deixa moltes qüestions obertes: cal repercutir les hipotètiques sancions en els causants directes de la contaminació? Com es determinen aquests causants? Quins nous mecanismes i procediments de control s'estableixen? Implícitament, a més a més, hi ha altres formes d'expressió associades a aquests

tipus de conflictes. En aquest sentit, la presència d'un conflicte latent entre els interessos immediats d'agricultors, ramaders, explotacions agrícoles i granges intensives, d'una banda, i les necessitats a llarg termini d'un model agrícola sostenible basat en mètodes de «bones pràctiques» agrícoles o ramaderes, de l'altra, no ha escapat als investigadors que estudien les causes de la degradació de l'aigua i del sòl i els obstacles que n'impedeixen el millorament. Així, pel que fa al sòl, els investigadors han observat que és molt difícil que els agricultors o els ramaders adoptin tècniques de manteniment o millora de la fertilitat del sòl si els beneficis d'aquest manteniment o millora per a un determinat tros de terra són inferiors als costos que l'individu haurà de suportar (Ayuk, 2001; Hopkins *et al.*, 1997). En bona mesura, doncs, els nivells de qualitat de l'aigua i fertilitat del sòl són el resultat d'una funció de processos socials, econòmics i polítics associats amb les explotacions individuals i la seva gestió (Ayuk, 2001: 184).

De quines eines de prevenció disposem?

Tornem ara a la prevenció de tipus estructural. La gestió del conflicte amb eines de prevenció estructural es planteja, doncs, des d'una perspectiva multidimensional: la majoria dels estudis emfasitzen la necessitat de desenvolupar legislació per regular les distintes activitats econòmiques i protegir els ecosistemes, però advertixen que les disposicions normatives no assoliran els seus objectius si no s'estableix, d'una banda, un règim de sancions (desincentius) i, de l'altra, un conjunt de programes paral·lels que ofereixin incentius per a l'adopció de pràctiques alternatives. En aquest sentit, alguns estudis han posat de manifest que els agricultors que han acceptat de participar en un programa voluntari de «bones pràctiques agrícoles» tendeixen a abandonar-lo si no es tenen en compte les pressions de l'economia regional o global (Sharpley *et al.*, 2001), si els seus beneficis disminueixen i si no es preveuen mitjans

Cal subratllar la importància dels mecanismes de gestió locals i les institucions. La gestió local de l'aigua i els sistemes d'assignació constitueixen, novament, un bon exemple.

de regulació i sanció (Sun *et al.*, 2000). En definitiva, la prevenció estructural com a estratègia que combina allò que es coneix com el *bastó i la pastanaga*.

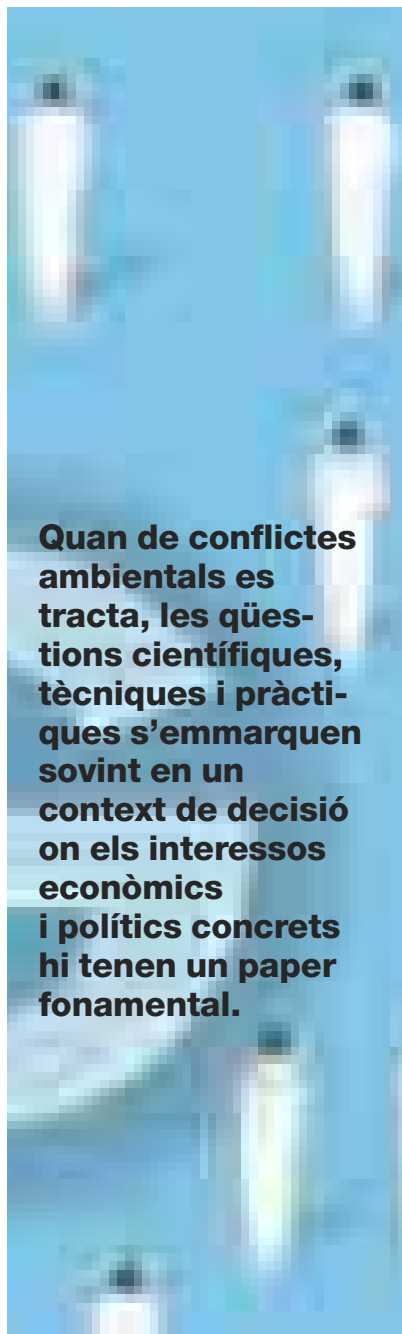
A banda d'això, cal subratllar la importància dels mecanismes de gestió locals i les institucions. La gestió local de l'aigua i els sistemes d'assignació constitueixen, novament, un bon exemple. Així, el sistema d'assignació de l'aigua entre les comunitats berbers del nord d'Àfrica (l'empremta del qual va ser visible durant segles a les sèquies de València), segueix dos criteris bàsics: l'assignació per tandes o unitats de temps —i no per quantitats volumètriques— i l'establiment d'usos prioritaris. El primer criteri permet la creació d'un mercat que socialitza el risc de manera equitativa entre pobles, llinatges, famílies i individus (disminuint les necessitats d'emmagatzematge), alhora que salvaguarda els preceptes islàmics —el que es compra o es ven no és l'aigua, que és un do de Déu, sinó el temps—. De forma similar, els usos prioritaris permeten que en temps d'oferta fluctuant de l'aigua totes les parts puguin satisfer les seves necessitats més essencials (Wolf, 2000).

Hi ha també institucions de cooperació fronterera, com ara les comissions internacionals de riu (del Danubi, del Rin, del Mekong, etc.), les comissions mixtes entre dos països, les confederacions hidrogràfiques, els tribunals de les aigües, etc.⁹ Hi ha, doncs, un entramat d'institucions a diversos nivells amb capacitat de prevenció, intervenció i gestió. En alguns casos —la Comissió Internacional del Mekong s'esmenta sovint— són exemples reeixits. Ara bé —i això seria una darrera prevenció—, quan de conflictes ambientals es tracta, les qüestions científiques, tècniques i pràctiques s'emmarquen sovint en un context de decisió on els interessos econòmics i polítics concrets hi tenen un paper fonamental.¹⁰ En darrera instància, tot i que sovint hi hagi un munt d'informació científica damunt la taula que aconselli alternatives més viables o sostenibles a una determinada situació, gairebé sempre són aquells interessos els àrbitres finals de la decisió. Si això és així, cal seguir buscant mecanismes de governança que

Cal repercutir les hipotètiques sancions causants directes de la contaminació? Com es determinen aquests causants? Quins nous mecanismes i procediments de control s'estableixen?

permetin una major prevenció i control, si més no, de les conseqüències no desitjades o dels riscos previsibles dels comportaments individuals. Altrament, com cantava en Raimon, ja no es podrà agafar «ni amb les mans ni a grapats, l'aigua del temps que vius».

Quan de conflictes ambientals es tracta, les qüestions científiques, tècniques i pràctiques s'emmarquen sovint en un context de decisió on els interessos econòmics i polítics concrets hi tenen un paper fonamental.

Bibliografia

- AYUK, E. (2001). «Social, Economic, and Policy Dimensions of Soil Organic Matter Management in Sub-Saharan Africa: Challenges and Opportunities». *Nutrient Cycling A Agroecosystems*, 61: 183-195.
- BROCK, L. (1991). «Peace Through Parks: The Environment on the Peace Research Agenda». *Journal of Peace Research*, vol. 28 (4): 407-423.
- Carnegie Commission on Preventing Deadly Conflict (1997). Preventing Deadly Conflict [disponible a <http://www.si.edu/subsites/cpcdc/pubs/rep97/finfr.htm>].
- DOKKEN, K. & GRÆGER, N. (1995). *The Concept of Environmental Security: Political Slogan or Security Tool?* Oslo: International Peace Research Institute Report 2/95.
- FAO (2001). *Conflicts et Gestion des Ressources Naturelles*.
- GIORDANO, M. A.; WOLF, A. T. (2002). *Atlas of International Freshwater Agreements*. PNUD-FAO [disponible a <http://www.transboundarywaters.orst.edu/publications/atlas/>].
- HOPKINS J. C.; BERRY, P.; GRUHN, P. (1995). *Soil Fertility Management Decisions: Evidence from Niger*. Report to United States Agency for International Development, Africa Bureau, Washington, DC.
- KLARE, M. T. (2001). «The New Geography of Conflict». *Foreign Affairs*, vol. 80 (3): 49-61.
- MASON, S.; SPILLMAN, S. K. (2002). «Environmental Conflicts and Regional Conflict Management». *Encyclopedia of Life Support Systems*. EOLSS-UNESCO [disponible a http://www.uni-graz.at/wlwww/steininger/eolss/1_21_4_5_text.pdf].
- MOLVAER, R. K. (1991). «Environmentally induced conflicts? A discussion based on studies from the Horn of Africa». *Bulletin of Peace Proposals*, 22 (2): 175-188.
- OHLSSON (1999). *Environment, Scarcity, and Conflict: A study of Malthusian Concerns*. Tesi doctoral publicada pel Department of Peace and Development Research, Universitat de Göteborg [disponible a <http://www.padrigu.gu.se/ohlsson/files/ESC.html>].
- SHARPLEY, A.; MCDOWELL, R. A.; KLEINMAN, P. J. A. (2001). «Phosphorus Loss from Land to Water: Integrating Agricultural and Environmental Management». *Plant and Soil*, 237: 287-307.
- SUN, H.; HOUSTON, J. E.; THOMAS, D. L. (2000). «Modelling Voluntary Participation in a Cost-Sharing Agricultural Water Quality Management Program». *Annals of Operations Research*, 94: 125-138.
- TARLOCK, D. (2001). «Ideas without Institutions: The Paradox of Sustainable Development». *Indiana Journal of Global Legal Studies*, 9: 35-49.
- WARD, D. R. (2002). *Water Wars: Drought, Flood, Folly, and the Politics of Thirst*. Riverhead Books.
- WOLF, A. T. (2000). «Indigenous Approaches to Water Conflict Negotiations and Implications for International Waters». *International Negotiation*, 5: 357-373.
- WOLF, A. T.; YOFFE, S. B.; GIORDANO, M. A. (2003). «International Waters: Identifying Basins at Risk». *Water Policy*, vol. 5 (1): 29-60 [disponible a <http://www.iuxponline.com/up/00501/up005010029.htm>].

Cal seguir buscant mecanismes de governança que permetin una major prevenció i control, si més no, de les conseqüències no desitjades o dels riscos previsibles dels comportaments individuals.

Notes

- ¹ Una versió reduïda d'aquest article va ser presentada en forma de comunicació (sota el títol de *L'aigua del temps que vius: prevenció i gestió dels conflictes hídrics*) als VIII Col·loquis de Vic —La natura—, organitzats per la Societat Catalana de Filosofia de l'Institut d'Estudis Catalans (Vic, 2 i 3 d'octubre de 2003). Agraïco als participants els comentaris i aportacions que vaig poder rebre.
- ² L'Agenda 21 és el resultat del compromís adoptat per la comunitat internacional representada a la Cimera de la Terra per tal d'impulsar un model de desenvolupament sostenible. Des de la Cimera de Rio, les denominades Agendes 21 constitueixen les guies principals per al desenvolupament de polítiques sostenibles per part dels governs.
- ³ En aquest sentit, vegeu també L. Brock (1991) i R. Molvær (1991).
- ⁴ Dada subministrada per Ismail Serageldin, president de la Comissió Mundial de l'Aigua, al Fòrum Mundial de l'Aigua de l'Haia (2000) [citat a Mason i Spillman, 2002].
- ⁵ Nacions Unides, informe del secretari general a l'Assemblea General i el Consell de Seguretat, A/55/985-S/2001574 (7 de juny de 2001).
- ⁶ Comunicació de la Comissió al Consell i al Parlament Europeu sobre el benestar dels porcs d'explotació intensiva i, en particular, el benestar de les truges criades en graus de confinament diferents i en grups, 16 de gener de 2001 [2001/0021 (CNS)], disponible a http://europa.eu.int/comm/food/fs/aw/aw_legislation/pigs/com_m_en.pdf.
- ⁷ Dades disponibles a <http://www.gencat.es/darp/c/camp/nitrogen/cnitro03.htm>.
- ⁸ Diari Oficial de les Comunitats Europees, 14-11-2002 (C277 E/167). L'estat actual dels processos pot consultar-se a http://europa.eu.int/comm/secretariat_general/sgb/droit/com/index_en.htm-infractions.
- ⁹ Les comissions de riu són organitzacions creades pels estats riberencs per facilitar les consultes i la cooperació en relació amb la gestió dels recursos hídrics comuns. La Societat de Nacions va fer un reconeixement jurídic explícit mitjançant la Convenció i l'Estatut sobre el règim dels cursos d'aigües navegables internacionals, signats a Barcelona l'any 1921. *Convention and Statute on the Regime of Navigable Waterways of International Concern*, Barcelona, 20 d'abril de 1921, *League of Nations Treaty Series*, Vol. VII, p. 37.
- ¹⁰ Vegeu, en aquest sentit, el document elaborat per tres prestigioses institucions en aquest àmbit: l'Institute for Environmental Conflict Resolution, la Western Justice Center Foundation, i RESOLVE, Managing Scientific and Technical Information in Environmental Cases, 2001 [disponible a http://www.resolve.org/about_pub.html].